

Yükseköğretim Kurumlarında Disiplinlerin Mutasyonu Adli Sanat, Sanat Terapi, Bileşik Sanatlar

Doç. Dr. Aysun Altunöz

Makale Geliş Tarihi: 13.04.2020
Yayına Kabul Tarihi: 29.04.2020

Özet

Bu makalede, bilim ve sanat alanları ile ilişkilendirilen, kendine özgün çalışma alanında varlık gösteren ve kendine özgü çalışma prensiplerine sahip adli sanat, sanat terapi ve bileşik sanatlar alanlarının ülkemizin gelecek on yıllık kalkınma politikaları ile üniversitelerin misyon ve vizyonları bağlamında gereğine, önemine, vurgu yapmak amaçlanmaktadır. Diğer yandan bu çalışma ile çokdisiplinli, disiplinlerarası ve disiplinlerüstü çalışma alanları arasındaki nüanslara değinilirken günümüzde kabul gören bu alanların YÖK nezdinde önemine açıklık getirilmiş olunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Adli Sanat, Sanat Terapi, Bileşik Sanatlar, Multidisipliner, İnterdisipliner

MUTATIONS OF DISCIPLINES IN HIGHER EDUCATIONS INSTITUTIONS
FORENSIC ART, ART THERAPY, COMPOUND ART

Abstract

In this article, it is aimed to emphasize the need, importance and importance of Forensic Art, Art Therapy and composite art fields, which are associated with science and art fields, which have their own unique working field and have their own unique working principles in the context of the future ten-year development policies of our country and the missions and visions of universities. On the other hand, with this study, it will be clarified the importance of the fields accepted in use before YÖK, while discussing the nuances between multidisciplinary, interdisciplinary and transdisciplinary fields of study.

Keywords: Forensic Art, Art Therapy, Compound Arts, Multidisciplinary, Interdisciplinary

Giriş

21. yy.da öne çıkan melez ya da yeni meslek grupları yüksek teknoloji, inovasyon ve gerekli insani ve sosyal değerlerin çalışmalarını ve araştırmalarını üretmeyi hedeflemektedir. Ülkemizde de son yıllarda bu nitelikte birçok hibrit çalışma alanları ve meslek grupları oluşmaktadır.

Kamu ve özel sektörde tercih edilen bu meslek kollarına, donanımlı meslek insanı yetiştirmek amacıyla, devlet ve vakıf üniversite ve enstitülerinde, lisans ve lisansüstü düzeyde, eğitim ve öğretim verecek anabilim/anasanat dalları kurulmuştur. YÖK'e (Yüksek Öğretim Kurulu) bağlı bu eğitim kurumlarında yer alan programların hedef ve misyonları, değişen küresel ihtiyaçlar doğrultusunda biçimlenirken, çalışma prensipleri de disiplinler arası yaklaşımlarla şekillenmektedir. Hemen hemen her alanda varlık bulan ve mutasyona uğrayarak yeni ve farklı bir disipline dönüşen bilim ve sanat kolları disiplinlerarası (interdisipliner) ve disiplinlerüstü (transdisipliner) olarak ayrılacaktır.

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının 11. Kalkınma planları doğrultusunda 2019-2023 yılları arasında gerçekleştirilecek hedeflere ilişkin bir yol haritası belirlenmiştir. Buna göre küresel gelişmeler ve eğilimler çerçevesinde eğitim yaklaşımlarının yeniden değişmesi hususunda bazı kararlar alınmıştır. Kararlarda insan kaynağı kapasitesini geliştirmeye yönelik üniversite-sanayi işbirliğinde lisansüstü programların oluşturulması (332.4) ile öncelikli sektörlerle yönelik lisans ve lisansüstü programların sayısının ve çeşitliliğinin artırılması (332.5) ifade edilmektedir. Bununla beraber üniversitelerin, üretilen bilginin değere dönüştürülmesi sürecinde aktif rol aldığı sanayi ve kamuyla yakın işbirliği içerisinde olduğu girişimci üniversite modeline doğru bir geçişin yaşandığına vurgu yapılmaktadır (37).

Bu amaç doğrultusunda ülkeye bilim insanı kazandırmayı hedefleyen YÖK, disiplinler üstü ve disiplinler arası çalışmaları desteklemek önceliğinde 100 farklı alanda 2000 öğrenciyeye "YÖK Doktora Bursu" kapsamında yılda iki kez olmak koşulu ile mali destek vermektedir. Özel bir çalışma ile belirlenen bu 100 alanın ortak özelliği ise çoğunlukta disiplinlerarası ve disiplinlerüstü çalışma prensiplerini içeriyor olmalarıdır.

Bu makale çağın gerekleri doğrultusunda ihtiyaç halini alan, yeni çalışma alanlarında ihtiyaç arzeden insan kaynağına ve bu kaynağı yetiştiren eğitim kurumlarına verilen önemi içermekle beraber literatürde yer alan konuya ilişkin kavramları da tanımlamayı içermektedir.

Disiplinlerarası, çokdisiplinli ve disiplinlerüstü çalışmaların çalışma disiplinlerine göre farklılıklarının da irdelendiği makalede amaç; Adli Sanat, Sanat Terapi, Bileşik Sanatlar çalışma alanlarının disiplinler bağlamda sınırlılıklarını belirlemektir.

Kavram ve Tür Olarak Disiplin

Bilindiği üzere disiplin özünde düzen kavramını içerir. Bu kavram belli kurallar bütünü içinde belli yöntem ve esasları kapsar. Bu durum beraberinde otoriteyi de gerekli kılar. Yani işbirliğine kapalıdır. Bir başka deyişle disiplin olgusu, belli yöntem ve kurallar dahilinde belli esasları, düzen oluşturmak amacıyla katı sınırlar dahilinde uygulama ve çalışmaları içerir. Bazı durumlarda ise bu esaslar ve kurallar katı sınırlarını esneterek farklı biçimlere bürünürler.

Bu tanımlamalardan hareketle disiplin olgusunu çalışma alanı ile ilişkilendirmek de yanlış olmayacaktır. Öyle ki akademik disiplinler yani akademik çalışma alanları-bölümler de benzer kategoride değerlendirilmelidir. Bilinmelidir ki disiplin türleri problemin niteliğine ve kullanılacak yöntemlere göre farklılık gösterebilmekte, zaman zaman da mutasyona uğramaktadır.

Multidisipliner (Çok disiplinli) çalışma alanları ortak problemin çözümünde birden çok disiplinin yöntem ve tekniklerinden yararlanan çalışma grubunu temsil etmektedir. İlçe'ye göre Multidisipliner çalışma alanı:

Ortak bir konuda, belirli bir amaç doğrultusunda, farklı yöntemlerle, farklı disiplinlerden gelen profesyonellerin birbirine paralel biçimde bağımsız çalışmasıdır. Çok disiplinli çalışmada herkesin bir diğersinin ne yaptığı ile doğrudan ilgilenmesine gerek yoktur. Bağımsız hedeflerle soruna yaklaşımlar da ortak bir problemi çözmek için asgari bir ilişki içerisindedirler (İlçe, 2020:37)

Günümüz bilim ve sanat platformlarında geleneksel yapıda varlık gösteren akademik disiplinler ortak problemin çözümünde minimum düzeyde dialog halindedirler ve kendi sınır, kalıp ve yöntemlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Heykelin mimari öge olarak ele alındığı bir çalışma grubunda plastik değerler, tasarım ilke ve öğeleri ile teknik-üslup bağlamında değerlendirme yapacak olan heykeltıraş ile heykeli taşıyıcı unsur olarak ele alacak olan mimarın değerlendirme yöntemleri kendi uzmanlık alanları ile sınırlı olacaktır. Çalışma sonucunda heykelin, mimari yapı içerisinde estetik bütünlüğü ile taşıyıcı bir unsur olduğu sonucuna varılacaktır. Çam, Multidisipliner yaklaşımlardan şöyle söz eder:

...belirlenen ortak bir çalışmada yer alan herkesin bir diğersinin yaptığı işle ilgilenmeden kendi işini yapması olarak ifade edilebilir. Burada bir iş bölümü vardır ve

işler parçalarına ayrılarak uzmanlar tarafından disiplinlerin bir aradalığı ile yürütülür. Burada her disiplinin sınırları belirlidir ve her disiplinin kendi alanından sorumludur (Çam, 15-04-2020).

Multidisipliner bir yapıyı içeren Adli Bilimler gibi Adli Sanat çalışmaları da, farklı birçok disiplinden, alanında uzman çalışma gruplarına ihtiyaç duyulmaktadır. Adli sanat, adli vakaya ait bilimsel verileri, bilimsel ilke ve etik değerler doğrultusunda, sanatın betimleme ve biçimleme teknik ve yöntemlerini kullanarak, görselleştirme sürecini kapsar.

Birincil görevi görsel bilgi sunmak (Taylor, 2001:3) olan Adli sanat, cesetlerin ve mağdurların kimliklerinin belirlenmesine yardımcı olduğu kadar kazılardan çıkarılan kimliği belirsiz kafatası üzerinden yeniden yüzlendirme-kimliklendirme çalışmaları da yapmaktadır. Bu sürece dahil olan adli ressam, heykeltıraşlar, arkeologlar, diş hekimleri, kimyagerler ve benzer sanat ve bilim dallarındaki uzmanlar, ortak amaca hizmet etmek şartıyla, problemin çözüm programına yönelik hiyerarşi disiplinini içeren çalışma grubunu oluştururlar.

Adli vakaların dışında arkeolojik kazılardan çıkarılan kafatası örnekleri üzerinde de çalışmalar yapan adli heykeltıraşlar diğer meslek gruplarından edinilen verileri kendi yöntemleri ile kullanırlar. Kafatasının yeniden inşasını içeren bu çalışmada amaç en yakın görüntüye yani kafatasının gerçekteki karakteristik özelliklerine bir başka deyişle kimliğine ulaşmaktır. Bu amaç ışığında adli sanatçılar bir dizi yöntemi kullanırlar. Bunlar ressam, heykeltıraş ve diğer sanat kolu uzmanlarının kullandıkları betimleme ve biçimleme yöntemleridir.

Özetle, arkeolojik kazıdan çıkarılan kafatasından destekle alınan ölçülerin, morfolojik özellikler ile cinsiyeti, yaşı, ırkı vb. verilerin derlenmesi noktasında Antropologlardan ve diş hekimlerinden vb. destek alınır. Maktulün ölüm nedeninin araştırıldığı çalışma grubunu ise adli bilimciler oluşturur. Kafatasının yeniden inşasında ise adli sanatçılar görev alır. Her birinin çalışma metodları kendi alanlarına özgüdür ancak bu süreç koordinasyon halinde çalışmayı gerekli kılar. Bundan ötürü kendi disiplinlerinin teknik ve uygulamaları ile çalışma prensiplerinin sınırlarını koruyan bu meslekler, problemin gereklerine göre çalışma grubuna dahil olur ya da olmazlar.

Adli Sanat gibi multidisipliner çalışma prensibini içeren ve ülkemizde de değeri hızla anlaşılan bir başka bilim ve sanat alanı da Sanat Terapisi'dir.

Sanatlar Terapi (Tedavi), her yaştaki bireyin bedensel, zihinsel ve duygusal durumunu olumlu anlamda artırmak ve geliştirmek için yaratıcı sanat

uygulamalarını kullanan bir tür zihinsel sağlık uzmanlığıdır. Bununla birlikte: Sanat Terapi, tedavi edici süreç ile yaratıcı sürecin bir birleşmesidir ve görsel sanatların hemen hemen tüm türlerinden yararlanan multidisipliner bir alandır. Sanatsal olarak kendini ifade etmede, yaratıcı oluşumu içeren bir anlayış üzerine temellendirilmiş sanat terapi, bireylerin problemlerini ve çatışmalarını çözmeye, kişiler arası becerileri geliştirmeye, davranışını yönlendirmeye, psikolojik baskıyı (stresi) azaltmada, benlik değerini ve bireysel farkındalığı artırmada ve içsel başarıyı sağlamada (bireyin kendini gerçekleştirme) kişilere yardımcı olmaktadır (Salderay, 2010: 135, 136; 2015: 7). Sanat terapinin farklı alanlarla kaynaştırılabilme özelliği, hem uygulanma alanını hem de vaka yelpazesini geniş bir yapıda tutmasına ve birçok alan içerisinde aktif ve inter aktif olarak kullanılmasına olanak sağlayabilmektedir (Edwards, 2004).

İnsan hayatının önemli birleşenlerinden biri olan sanatın, özellikle psikolojik yapı üzerindeki etkisi geçmişten beri bilinmektedir (Salderay ve Çalimli, 2019: 235). Bu bilinen yapıdan hareketle günümüzde birçok araştırmacı, sanat ile sağlık alanının geçmişten gelen bu bağının sanat terapi alanı ile kesiştiğini ve kişilerin tedavi sürecinde etken olarak rol oynadığını dile getirmektedir (Kapitan, 2010).

Anlaşılabacağı gibi sanata ve bilime katkısı tartışılmaz olan sanat terapi, literatürdeki yeri ile kendi varlığına ve önemine vurgu yapmaktadır. Ne yazık ki ülkemizde adli sanat gibi sanat terapi de program ya da meslek grubu niteliğini henüz tamamlayamamakla beraber, varlığını ve önemini multidisipliner yapıda, farklı çalışma gruplarına dahil olarak göstermektedir.

Farklı disiplinlerin belli bir problemin çözümünde ortak bir yöntemde karar kılıp, bir ekip çalışması ile değerlendirip, ortak bir yargıya vardığı çalışma gruplarını İnterdisipliner (Disiplinlerarası) çalışma grupları olarak nitelendirmek olasıdır. İlçe (2020:37) İnterdisipliner çalışma grubunu şu şekilde tanımlar:

Ortak bir konuda, bir amaç doğrultusunda, ortak bir yöntemle, farklı disiplinlerden gelen profesyonellerin bilgisine farklı disiplinlerin katkıda bulunmasıdır. Böylelikle disiplinler karşılıklı bir etkileşim içine girerler. Yani üzerinde çalışılacak konu hakkında söz söylemek için yalnız bir disiplin yeterli olmuyorsa bu disiplinler arası bir çalışma gerektirir (İlçe, 2020:37).

Bilim dallarında sıkça görmeye alışkın olduğumuz interdisipliner çalışmaların farklı alanlarını da bir araya getirmektedir. Özellikle güncel sanat denemeleri kapsamında gerçekleştirilen sanat yapıtlarını interdisipliner çalışmalar olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Bu güne dek sınır-

larını koruyan sanat kolları günümüzde geleneksel kalıplarını kırmış interdisipliner bir yapıya bürünmüştür. Dolayısıyla güncel sanat pratikleri, enstelasyonlar, performans sanatları vb interdisipliner yaklaşımlar olarak örneklendirilmelidir.

1950'ler ve 1960'lar sanatta ifade biçimlerinin tartışıldığı, eleştirildiği yeni dönemin başlangıcı sayılmış, Neo-avangard olarak tanımlanan bu dönemden sonra sanat disiplinlerinde değişim ve bu disiplinlerin birbiri ile etkileşimi söz konusu olmuştur. Sanatta disiplinlerarası ilişki ve etkileşim, sanat alanlarının kendi aralarında ve sanat alanları ile bilim dalları arasında da görülebilmektedir (Koşar, 2017).

Tüm sanat disiplinlerini bir havuzda toplayan Bileşik Sanatlar interdisipliner çalışma alanı da bu tanımlar ışığında son yıllarda kendisinden söz ettirmektedir. Birbirinden farklı yöntem ve içeriğe sahip sanat alanları ortak bir amaçta –değişen sanat olgusunda- bir araya gelmekte ve bu süreçte de kendi sınırlarını esneterek entegrasyona olanak sağlamaktadır.

Sanat ve sanat nesnesinin kaynağı tek merkezli olmamalıdır. Her şeyin sanata konu ve malzeme olduğu vurgusundan hareketle; kullanılan dilin çeşitliliği ve çok sesliliği de yapıtı evrensel platforma taşımaktadır. O halde Çam'ın (URL1) da değindiği gibi interdisipliner yaklaşımlar; “belirlenen ortak çalışma içerisinde yer alan disiplinlerin bilgisine farklı disiplinlerin katkıda bulunmasıdır. Burada disiplinler birlikte çalışarak sınırlarını zorlar ve karşılıklı bir etkileşim içine girerler”.

Bu çalışma disiplininde, sanat nesnesinin içeriğine göre, tüm sanat kolları evirilmeye yatkın olmalı, kalıplarının dışına çıkabilmelidir. Bu noktada kendi geleneksel kalıplarına yabancılaşan disiplinler yeni adlar altında tanımlanmaktadır. Günümüz sanat pratiklerinin çoğu bu sistem içerisinde anlam bulmakta ve değer kazanmaktadır. Performans sanatçısı video, pantomim, tiyatro, dans, müzik vb diğer sanat kollarından yararlanırken çevreci aktivistler çevresel sanata yönelik çalışmalar gerçekleştirme özgürlüğüne sahip olabilmektedirler. Ele alınan konunun ve içeriğin bir bütün içerisinde etkili bir dille sunulması amacı çerçevesinde sanatçı, kullandığı malzeme ve teknikte sınır tanınamalı hatta transdisipliner (disiplinlerüstü) bir çalışma içine bile girebilmelidir. İlçe (2020:38) “ortak bir amaç doğrultusunda, farklı disiplinlerden profesyonellerin disiplinlere özgü sınırları aşan bir yöntemle dayalı olarak bütünleşmiş biçimde çalışma” ilkelerini kapsadığından söz eder. Buradan da anlaşılacağı gibi yöntem; farklılıklar ve sınırlar bağlamında her üç çalışma grubunun tanımlanmasında belirleyicidir.

İnterdisipliner bir yapıyı barındıran Bileşik Sanatlar alanı, güncel sanat algısını destekleyen içeriği ile günümüz sanatının kırılma noktasını oluştur-

maktadır. O halde sanat kolları arasında kurulan değişmeceli diyaloglar; üretimin kalitesi ve çeşitliliğini artıracak gibi sanatı, sanatçıyı ve sanat nesnesini içine düştüğü kısır döngüden de kurtaracaktır. Bu noktada Bileşik Sanatlar programlarının sanat eğitiminde “anasanat dalı” olarak var olan yerini güçlendirmesi kaçınılma bir gereklilik olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Multidisipliner, interdisipliner ve transdisipliner çalışmaların içerik, kapsam, amaç ve yöntemleri bağlamında farklılıklar gösterdiği, Adli Sanat ve Sanat Terapi alanlarının multisipliner çalışma grupları adı altında değerlendirilmesi gereği ile Bileşik Sanatlar programının interdisipliner bir yapıda ele alınması gereği sonucuna ulaşılmıştır.

Adli Sanat ve Sanat Terapi alanlarının da problemin içeriğine ve gereğine yönelik yöntem geliştirebildiği, problemin çözümü sürecinde değişime ve dönüşüme uygun davranış sergileyebilme özelliği nedeniyle interdisipliner program gibi değer görebilmesi için gerekli süreç ve desteğin ihtiyacına vurgu yapılmıştır. Gibson (2008:338) adli sanatın en sıra dışı mesleklerden birisi olduğuna değinirken uzmanlık gerektiren eğitim ve deneyimi gerekli kıldığından söz eder. Buradan kaynakla Adli Bilimler, Adli Sanat ve Sanat Terapi alanlarında uzman bilim ve sanat insanlarının üniversite ve enstitülerimizde yetiştirilmesi kaçınılmaz bir gereklilik olacaktır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de multidisipliner çalışma grupları akademik ve bilimsel araştırmaların niteliğine değer kattığı gibi niceliğini de evrensel boyutta olumlu yönde etkileyecektir.

Ülkemizde yer alan birçok yükseköğretim kurumlarında dublikasyona neden olan bilim ve sanat dallarının revize edilerek düzenlenmesi, beraberinde ise ülkemizi yeni hedeflere taşıyacak ve paydaşları arasında fark yaratacak çalışmalara öncülük edecek programların açılması ve desteklenmesi gerekli olacaktır.

Bilinmelidir ki lisansüstü programlar, meslek edindirme (lisans) programlarından farklı olarak, özellikli çalışma alanları ile üst düzey araştırma geliştirme, uygulama ve uzmanlaşma faaliyetlerini içermektedir. Ülkemizin 10 yıllık kalkınma hedeflerinde önemli bir yer teşkil eden interdisipliner ve disiplinlerüstü çalışmaların yürütülmesi amacıyla alanın ehli uzmanların yetiştirilmesinde yükseköğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Multidisipliner çalışma grupları içinde varlık gösteren Adli Sanat ve Sanat Terapi alanlarının, interdisipliner bir program olan Bileşik Sanatlar Anasanat Dalı niteliğinde değerlendirilmesi, programların yükseköğretim kurumlarında aktive edilmesi gerekliliği önemlidir.

Kaynakça

Çam, A. (2020). "Multidisipliner ve İnterdisipliner Yaklaşım",

URL 1: <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/multidisipliner-ve-i%CC%87nterdisipliner-yakla%C5%9F%C4%B1m-6cf36e690eaf> adresinden 15-04-2020 tarihinde alınmıştır.

Edwards, D. (2004). *Art therapy*. London, England: Sage.

Gibson, L. (2008), *Forensic Art Essentials*, Academic Press, UK, ISBN: 978-0-12-370898-4

İlçe, A. (2020) "Multidisipliner, İnterdisipliner, Transdisipliner Hangisi" *Yüksek Öğretim Dergisi*, Ankara,

URL 2: https://www.yok.gov.tr/Dergi/YOK_Dergi_Sayi_15/index.html#page/4 adresinden 15-04-2020 tarihinde alınmıştır.

Kapitan, L. (2010). "Art therapists within borders: Grappling with the collective "we" of identity. *Art Therapy*", *Journal of the American Art Therapy Association*, 27(3), 106–107.

Koşar A. T. (2017), "Çağdaş Sanat Disiplinleri Arası Etkileşimlerde Lif Sanatı" *İdil Dergisi*, Cilt 6, Sayı 35, 2035-2059.

URL 3: <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1500541512.pdf> adresinden 12-05-2020 tarihinde alınmıştır.

Salderay, B. (2010). "Görsel Sanatlar ve Tedavi (Terapi)". *Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6, 133-145.

Salderay, B. ve Çalılımlı Z.G. (2019). "Sağlık Çalışanlarının Görüşlerine Göre Hastane Ortamlarında Yer Alan Sanatsal Fiziki Öğeler ve Düzenlemelerin Durumu". *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim ve Toplum Araştırmaları (JRES) Dergisi*, ISSN 2458-9624, 6 (2) 233-255.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının 11. Kalkınma planları, URL 4: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> adresinden: 21-04-2020 tarihinde alınmıştır.

YÖK, URL 5: <https://yuzukibinbursu.yok.gov.tr/baskanin-mesaji> adresinden 21-04-2020 tarihinde alınmıştır.